

 Katsaus

Kriisien maailma – analyttinen katsaus kriisitutkimukseen

World Trade Centerin iskuista tuli vastikään kuluneeksi kymmenen vuotta. 2000-luvulla kriisien tutkimus on noussut omaksi poikkitieteelliseksi tutkimusalaksi, jossa yhteiskuntatieteillä ja kulttuuritutkimuksella on vielä paljon annettavaa. Puhutaan syyskuun 11. jälkeisestä epävarmuuden ajasta, jossa paikallinen kriisi voi nousta globaaliksi uhkaksi. Pommi-iskut Madridissa ja Lontoossa, koulusurmat Suomessa ja terroriteot Norjassa ovat mediakriisejä. Ne ovat noudattaneet samaa terrorismista tuttua medialogiikkaa: ensiutiset tulevat viranomaisillekin mobiiliin median kautta. Sitten tiedot ja kuvat alkavat levitä sosiaalisessa mediassa ja internetissä, ja heti perään alkaa uutisvyöry valtamediasta kaikkialle. Online-journalismissa nopeus näyttää olevan tärkein kriteeri. Tällöin uutisen kärki korostaa aina iskujen tekijää. Media alkaa jahdata taustoja ja syitä iskuun, ja samalla vyöryttää silminnäkiän kertomusta, amatöörikuvaa ja linkkejä kaikkialle. Uutinen katastrofista on hetkessä globaali mediatapahtuma.

Vastaavalla medialogiikalla toimii myös luonnonkatastrofin uutisointi. Tuore Japanin katastrofien sarja – maanjäristys, tsunami ja ydinkatastrofi – loi hetkessä pelottavan kuvan maailmasta, jossa on satoja ydinvoimaloita merien, jokien ja järvien rannoilla. Tietokirjailija Risto Isomäki (2011) nousi Suomessa hetkessä asiantuntijaksi mediassa, kun hän oli kaunokirjallisessa teoksessaan muutamaa vuotta aikaisemmin kyennyt ennustamaan jättitsunamin aiheuttaman ydinkatastrofin. Maanjäristyksen ja sen aiheuttaman tsunamin seurauksena kuoli ja katosi yhteensä yli 23 000 ihmistä, ja lisäksi lähes 6000 ihmistä loukkaantui. Tsunami aiheutti vakavan ydinvoimalaonnettomuuden Fukushima voimalassa, ja sulki automaattisesti 11 muuta ydinvoimalaa Japanissa.

Japanin byrokraattinen kriisinjohto oli pakotettu viikkokausiksi mediaan tunti toisensa jälkeen kertomaan tietoja ja vastauksia, joita heillä ei ollut. Digitaalitekniologia on parissakymmenessä vuodessa murtautunut rajat niin organisaatioilta, vallanpitäjiltä, medioilta kuin kokonaisilta valtioiltakin. Mediajulkisuus näyttää armottomalta vallanriisujalta. Julkisuuden hallinta ei näyttänyt onnistuvan Japanin pääministeriltä eikä edes keisarilta, mutta hetkeksi mediajulkisuuden on voinut kaapata erilaisin keinoin. Yksi näistä on terrorismin logiikka (Liebes 1998; Sumiala 2009; Hakala 2009a). Norjan terroritekojen jälkeen pääministeri Jens Stoltenberg nousi kiitellyksi johta-

jaksi, koska hän uskalsi mediassa olla läsnä, näyttää tunteensa, antaa aikaa surulle, aikatauluttaa järkytyksestä ja surusta toipumista (vrt. Hakala 2009b; Hakala 2011). Kriisi mediayhteiskunnassa vaatii notkeutta myös poliittisilta vastuunkantajilta.

Kriiseistä uusi tutkimusala 2000-luvulla

Kuva räjähtävästä ydinvoimalasta Japanissa¹ toi kaikkialla näkyville pelon kulttuurin, josta median ja kulttuurin tutkijat ovat eri yhteyksissä kirjoittaneet (Altheide 2002; Furedi 2006; Appadurai 2006; Bauman 2006). Mielikuvien rakentajilla on edessään vuosikymmenien työt, jotta he voivat saada ydinvoimasta jälleen turvallisen vaihtoehdon, erityisesti Japanissa. Useat 2000-luvun kriisit ovat osoittaneet, että kriisiä johdetaan ennen kaikkea julkisuudessa. Modernin yhteiskunnan ajatus järjestä ja järjestyksestä sopii huonosti yhteen mediayhteiskunnan kriisin kanssa. Byrokraattinen toimintatapa ja viestinnän kontrolli ovat halvaannuttaneet toiminnan useasti kriisin akuutissa vaiheessa. Tämä on johtanut tilanteen viestinnän kriisiin (Huhtala & Hakala 2007; Hakala 2009a). Tässä analyttisessä katsauksessa etsitään erilaisia teoreettisia lähestymistapoja mediakriisien tutkimiseen.

Kriisien ja katastrofien tutkimus sekä sosiologisesta näkökulmasta (mm. Rodríguez ym. 2007; Norhstedt 2011) että johtamisoppien (Boin ym. 2005) ja organisaatiotutkimuksen (mm. Coombs & Holladay 2010; Pearson ym. 2007) on voimistunut 2000-luvulla. Mediatutkimuksessa katastrofit, kriisit ja erilaiset spektaakkelit ovat nousseet kiinnostaviksi aikalaisanalyysojen, mediaailmiöiden ja journalismin kuvaajina (ks. esim. Liebes 1998; Furedi 2006; Appadurai 2006; Bauman 2006; ks. myös Väli-veronen 2009).

Myös maailmantalouden näkökulmasta OECD:n eri alojen tutkijat vakuuttavat *Future Global Shocks* -raportissa (OECD 2011), että tulevaisuudessa yhä useammin kriisit voivat aiheuttaa entistä syvempiä taloudellisia ja sosiaalisia ongelmia. Mahdollisina kriiseinä tutkijat tarkastelivat viittä potentiaalista riskiä: pandemiaa, kriittiseen infrastruktuuriin kohdistuvaa nettihyökkäystä, finanssikriisiä, sosioekonomisia levottomuuksia ja magneettista myrskyä. Tutkijoiden arvion mukaan kriisien vaikutukset kasvavat, koska maailma on entistä tiiviimmin verkottunut. Ihmiset, tavarat ja data kulkevat paikasta toiseen yhä nopeammin. Raportin sanoma poliitikoille on parempi kansainvälinen yhteistyö, jotta kriiseihin osataan varautua ja niiden vaikutuksia lieventää nykyistä paremmin. Toisaalta yhteiskuntatutkijat väittävät, että juuri sosiaaliset syyt ovat monien yhteiskunnallisten kriisien, kuten koulusurmienkin taustalla (esim. Lindström ym. 2010).

Katastrofien ja kriisien tutkimuskeskuksia on viime vuosina perustettu useiden yliopistojen yhteyteen. Myös käytännön kriisiviestinnän ja johtamisen tutkimusartikkelit, uudet oppikirjat ja koulutukset ovat kymmenessä vuodessa, syyskuun 11. jälkeisessä ajassa, räjähdysmäisesti kasvaneet. Kriisiviestinnälle on kysyntää sekä yrityksissä että julkishallinnossa (mm. Coombs 2007; Ulmer ym. 2007; Huhtala & Hakala

2007). Myös toimittajia koulutetaan erityiseen katastrofi- ja traumajournalismiin. Aineistoja ja ohjeita on jaettu muun muassa vuonna 1994 perustetun DartCenter.org -sivuston kautta. Tämä kaikki kertoo, että maailmasta on tullut epävarmempi, jossa kriisi voi yllättää kenet tahansa ja kenen tahansa toimittajan on oltava valmis kohtaamaan järkyttyneitä uhreja. Riskiyhteiskunnasta (Beck 1996) on tultu epävarmaan ja jatkuvasti liikkeessä olevaan maailmaan, jossa globaaleilla viestintäverkostoilla on keskeinen rooli niin globaalin kulttuurin ja talouden rakentumisessa kuin kriiseissäkin (Castells 2009).

Mikä on siis kriisi?

Kriisi-sanalla on tarkoitettu kohtalokasta häiriötä, äkillistä muutosta tai ratkaisevaa käännettä. Kielitoimiston sanakirja (2007) määrittelee kriisin ”kärjistynyt, vaarallinen tilanne, käänne(kohta), murros”. Kriisikirjallisuudessa on toistunut, että kiinankielessä kriisi kirjoitetaan kahdella merkillä, jotka tarkoittavat uhkaa tai mahdollisuutta. Näin ollen kriisin voisi kääntää vaaralliseksi mahdollisuudeksi (Ulmer ym. 2007, 4). Kreikan kielen ”krisis” sitä vastoin tarkoittaa ratkaisua, mistä monet ratkaisuun tähtäävät kriisiteoriat nousevat (Perry 2007; Forsberg & Pursiainen 2003; Huhtala & Hakala 2007). Kriisit voidaan luokitella viiteen kategoriaan syntyperustansa vuoksi monella tavalla (Quarantelli ym. 2007, 16–41). Yksi yleinen jaottelu löytyy useimmista kriisien määrittelyistä jollakin tavalla: (1) Luonnononnettomuudet ja katastrofit (2) Ihmisten aiheuttamat onnettomuudet (3) Epidemiat ja pandemiat (4) Poliittinen kriisi (5) Organisaatioiden mainekriisit. (mm. Perry 2007, 1–15; Huhtala & Hakala 2007, 16). Japanin katastrofissa vuonna 2011 voi nähdä nämä kaikki vaarat yhtä aikaa läsnä. Suomessa valtionhallinnon kriisiviestinnän ohjeissa kriisi määritellään seuraavasti: ”Kriisit voivat olla kansainvälisiä, kansallisia, alueellisia tai paikallisia ja niiden vaikutukset voivat olla hyvin erilaisia. Tehostettua viestintää edellyttävät muun muassa suuronnettomuus, äkillinen kansainvälinen poliittinen tai sotilaallinen kriisi, ympäristöonnettomuus, luonnononnettomuus tai -katastrofi, tietojärjestelmiin tai sähkönjakeluun kohdistuva häiriö, laaja-alainen maahanmuutto, tautiepidemia, terrorismi, järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttama uhka sekä organisaatioon tai sen ylimpään johtoon kohdistuva julkisuuskriisi.” (VNK 2007).

Nykyisessä mediayhteiskunnassa kaikki kriisit ovat helposti poliittisia siinä merkityksessä, että media kaipaa vastuullista poliittista johtoa julkisuuteen. Useat kriisitutkijat, kuten Delawaren yliopiston kriisitutkijat Havidán Rodríguez, Enrico L. Quarantelli ja Russell R. Dynes (2007) korostavat, että hallituksilla tarve ottaa kriisimäärittelyn mandaatti itselleen. Näin kriisit on jaettu sotilaallisiin ja siviilikriiseihin, vaikka ero näiden kriisien johtamisessa, organisoinnissa, mediajulkisuudessa ja uhrien kärsimyksissä ei eroaisi toisistaan. Akuuttien kriisien johtajilla tarve määritellä kriisi joko poliittisten toimijoiden, vastuussa olevien sektoriviranomaisten tai yritysten näkökulmasta, ja näin pienentää omaa vastuutaan. Kriisin olosuhteet, luonteet ja seuraukset ovat kriisejä erottavia tekijöitä (Quarantelli 2005, 2006).

Vakiintuneeksi yhteiskunnalliseksi kriisin määritelmäksi on muodostunut sosiologi Charles E. Fritzin (1961, ks. Rodríguez ym. 2007, 3–8) määritelmä: Kriisi on tapahtuma, jolla on suuri vaikutus koko yhteiskuntaan tai asuinalueeseen, mukaan lukien käsitys todellisesta uhasta, ja että yhteiskunnan elintärkeät toiminnot ovat estyneet ”essential functions of the society [are] prevented.” (1961, 655; Ks. myös Rodríguez ym. 2007, 6). Sekä Tshernobylin että Japanin katastrofia voidaan pitää tällaisena kriisinä. Näillä kahdella vakavalla, lukuisia ihmishenkiä vaatineella ja ympäristölle pitkäaikaisen tuhon aiheuttaneella katastrofilla voidaan sanoa olleen suuri vaikutus koko yhteiskuntaan, jopa globaaliin yhteiskuntaan ja paikalliseen asuinalueeseen. Tällainen kriisi on vakava, vaikka ei ehkä kaikilta osin täysin odottamaton tapahtuma, joka syöksee helposti liikkeelle tapahtumasarjan, joka ei ole kenenkään henkilön, median tai yhteiskunnan hallinnassa. Tällainen kriisi häiritsee vakavasti kaikkea normaalia yhteiskunnan toimintaa. Tällöin kriisi tarkoittaa sellaisten sosiaalisten rakenteiden romahtamista, jotka aiemmin olivat ”kulttuurisesti hyväksytyt päteviksi” (Turner 1978, 83). Kyse ei ole vain maineen menetyksestä, vaan elämän ja sen elinehtojen menetyksestä. Japanissa ja monissa teollistuneissa yhteiskunnissa energiansaanti perustuu ydinvoimaan. Siksi kysymys sen turvallisuudesta on noussut useissa maissa yhteiseksi puheenaiheeksi.

Organisaatiotutkija Gary Krepsin (1998, 34) mukaan kriisiä määriteltäessä on huomioitava neljä ominaispiirrettä: ennakkovaroitus, vaikutusten suuruus, vaikutusten laaja-alaisuus, vaikutusten kesto. Japanin katastrofin vaikutusten suuruutta, laaja-alaisuutta ja kestoa ei tässä vaiheessa – puoli vuotta ydinkatastrofin jälkeen – voida vielä arvioida. Vaikka maa saadaan jälleenrakennettua, ydinsaasteen aiheuttamat tuhot luonnossa, ihmisissä ja ennen kaikkea rakennetussa ja rakentamattomassa kulttuurissa näkyvät globaalisti vasta kymmenien, jopa satojen vuosien päästä. Tshernobylin alue on myös siitä muistomerkkinä. Viidakoituvaa aavekaupunkiin on neljännesvuosisata onnettomuuden jälkeen alettu tehdä lyhyitä turistikerroksia. Näin kriisipaikoista tulee usein symbolisia kohteita, joita on helppo tuotteistaa myös kaupallisesti.

Kriisit ovat siis tapahtumia, jotka tuottavat kuolemaa ja vahinkoa sekä aiheuttavat huomattavia yhteiskunnallisia, poliittisia ja taloudellisia häiriöitä ja sosiaalisia muutoksia (Smith 2005, 301; Fischer 2003, 95). Perinteisessä kriisitutkimuksessa kriisin uhrin luokitellaan neljään eri kategoriaan: i) kuolleet, ii) haavoittuneet, iii) lievästi loukkaantuneet sekä iv) omaiset ja läheiset (Tikka ym. 2010, 43). Mediauhrin käsite on noussut esiin viimeaikaisissa kriiseissä, erityisesti koulusurmista. Medioidut kuoleman rituaalit ovat keskeinen osa kriisien mediakerrontaa (Sumiala 2009). Mediauhrilla viitataan henkilöön, jota kriisi ei kosketa välittömästi, vaan median välityksellä ja mediassa. Uhrin kuvat ja tarinat alkavat helposti kiertää mediasta toiseen ja ne ikonisoituvat kyseisen katastrofin symboleiksi, kuten Aasian tsunamissa kävi laulaja Aki Sirkesalolle, joka perheineen menehtyi Khao Lakissa. Luc Boltanski (1999) ja Lilie Chouliaraki (2006) luonnehtivat mediauhrin kokemusta käsitteellä *distant suffering*. Sillä viitataan emotionaaliseen ja moraaliseen suhteeseen, joka rakentuu kriisin välittömän uhrin ja hänen kärsimystään katsovan välille (Sumiala 2010, 112–116).

Näin kriisit myös paljastavat yhteiskuntien, organisaatioiden, yksityisten ihmisten ja median toimintatapoja ja logiikkaa. Siksi kriisejä pitää tutkia, koska niiden kautta voi katsoa jotain sellaista kulttuuristamme ja yhteiskunnastamme, joka ei muuten olisi niin ilmeistä. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on aina kysyttävä: kenen näkökulmasta asiaa katsotaan. Kriisin määrittelyssä olennaista on aina konteksti eli yhteisö, yhteiskunta, organisaatio ja toimijat, joiden näkökulmasta sanaa määritellään. Esimerkiksi koulusurmat suomalaisessa yhteiskunnassa olivat isku hyvinvointivaltioon, sen symboliseen ytimeen (Hakala 2009a; Sumiala 2009). Siksi kriisin ratkaisu ja jälkihoito vaativat yhteiskunnallista keskustelua pinnan olevista syistä ja kulttuurisista syvärakenteista. Yksilöpsykologiset ratkaisut tukahduttavat yhteiskunnallisen keskustelun ja tekevät yhteisöjen kriiseistä yksityisten ihmisten ongelmia.

Organisaation, kuten Japanissa ydinvoimalayhtiö Tepcon näkökulmasta kriisiviestintää vaativa tilanne voisi olla esimerkiksi sellainen, missä sen oma maine ja taloudellinen tulevaisuus ovat uhattuna. Vakavassa ydinvoimalaonnettomuudessa maine kuulostaa kevyeltä sanalta kuvaamaan sen aiheuttamaa uhkaa. Tshernobylin onnettomuus on luokiteltu INES-asteikon² vakavimpaan eli seitsemänteen luokkaan. Samaan luokkaan sijoitettiin myös Japanin Fukushima kuukausi räjähdysten tapahtuttua, kun kansainvälisen IAEA:n johdolle selvisi, että Japanissa ydinvoimalaa ei saada hallintaan. Kokonaisilmapästöjen perusteella tapahtuman tarkkaa päästöarviota on jouduttu odottamaan kuukausia (Mattila 2011). Suomessa Säteilyturvakuksesta tuli kriisiä jatkuvasti seurannut viranomaistaho. Sen verkkosivut kaatuivat heti seuraavana päivänä 15 000 kävijän johdosta. Tiedotuspäivystykseen tuli noin 25–40 puhelua päivittäin. Alussa tilannehuoneeseen kutsuttiin televisio kameroineen paikalle seuraamaan tilannekuvan kehittymistä. Päivystäjä piti jatkuvaa tilanapäiväkirjaa tapahtumista (Silván 2011). Uhkakuvatilanteissa tiedontarvitsijoita on paljon, ja siksi varautumisen peruslähtökohta on varmistaa tiedonkulku.

Yritykselle kriisi tarkoittaa pahimmassa tapauksessa konkurssia ja valtavia korvauksia. Yritysten ja julkisten organisaatioiden kriisejä on tutkittu paljon niiden hallinnan (*management*) ja johtamisen näkökulmasta (mm. Burnett 1998; Pearson ym. 2007; Marra 1998; Taylor & Perry 2005; Coombs 2007; Forsberg & Pursiainen 2003). Aiempi kriisitutkimus lähestyy aihetta usein joko yritysmaailman näkökulmasta (yrityskriisit, joissa uhkana taloudellinen tappio), poliittisesta näkökulmasta (turvallisuuspoliittiset jännitystilat) tai kansainvälisten sekä kansallisten kriisijärjestöjen näkökulmasta (avunanto ja organisoiminen kriisikentällä). Pearson ja Clair (1998) toteavat kriisinhallinnan tutkimuksen kärsivän näkökulmien integraation puutteesta. Heidän mukaansa yhteyden puuttuminen eri tutkimusten välillä on pitänyt organisatoristen kriisien tutkimuksen johtamisteorioita koskevan tutkimuksen periferiassa. Ratkaisuna integraation puutteeseen he ehdottavat monitieteellistä lähestymistapaa kriiseihin, joka huomioi koko kriisinhallinnan prosessin (Pearson & Clair, 1998, 59). Kriisiorganisaation näkökulmasta näitä prosessimalleja voidaan käyttää sekä varautumisen että kriisin jälkeisen analyysin välineenä.

Yhdistyneet Kansankunnat (YK) määrittelee katastrofin tilanteeksi, joka aiheuttaa menetyksiä, jotka ylittävät yhteiskunnan selviytymiskyvyn. Yhteiskuntatieteellisenä

ilmiönä kriisin *"olosuhteet, luonteet ja seuraukset ovat kriisejä erottavia tekijöitä"* (Quarantelli 2005). Aasian tsunamissa tapaninpäivänä 2004 Indonesiassa Acehin maakunnan rannikot ja muun muassa pohjoismaisten turistien suosima lomakohde Thaimaan Khao Lak ja monet muut rannikot Intian valtameren ympärillä muuttuivat yhdessä hetkessä kuin taistelutantereen jälkeiseksi kaaokseksi. Ihmiset yrittivät pelastautua vesimassoissa tarrautumalla palmuihin, rakennuksen palasiin tai mihin vain. Tsunami oli inhimillinen katastrofi paitsi menehtyneille tuhansille turisteille ja heidän omaisilleen, myös sadoille tuhansille alueen kalastajille ja rannikkokyläen asukkaille Kaakkois-Aasiasta aina Somalian rannikolle. Japanin maanjäristyksessä tsunamissa 11. maaliskuuta 2011 koko Koillis-Japanin rannikko tuhoutui. Menehtyneiden uhrien lisäksi sadattuhannet menettivät kotinsa ja työnsä.

Quarantellin (2005) ajatusta noudattaen kriisejä tulee aina analysoida niiden olosuhteiden, luonteiden ja seurausten näkökulmista. Länsimaiselle turistille on luonteenomaista ottaa kamerat mukaan lomamatkalle. Niinpä mediatalot ja internet täyttyivät lukijoiden lähettämistä tsunamikatastrofin kuvista. Japani on kamera-yhteiskunta. On ollut hyvin luonnollista, että juuri Japanin tuhoista tuli näyttäviä mediaspektaakkeleita, joissa talot, autot, sillat, kokonaiset junat ja laivat olivat vesimassojen vapaassa kuljetuksessa kuin vedenpaisumuksessa konsanaan. Media rakentaa kuvista, tarinoista ja tapahtumista oman mediakatastrofinsa (Hakala 2009a; Sumiala 2009). Mutta yhteiskunnille ja ihmisille katastrofilla on vakavat seurauksensa. Se on kriisi, joka on ratkaistava. Siksi katastrofin lisäksi on puhuttava myös kriisistä: *katastrofi on aiheuttanut kriisin* uhreille ja heidän omaisilleen sekä koko yhteisölle ja kokonaiselle yhteiskunnalle. Ydinuhkan aiheuttama kriisi ei ole vain hetken katastrofikuvausta, vaan pitkäkestoinen yhteiskunnallinen ongelma, joka tulee ratkaista.

Keskusjohtoisista kriisimalleista mediayhteiskuntaan

Perinteiset kriisijohtamisen teoriat lähtevät usein keskusjohtoisista malleista, joissa organisaatioiden johto on asetettu keskiöön ja apua tarvitsevat uhrin ympärön reunalle. Näin tuotettu kuva kriisien ratkaisuista on palvellut valtansa säilyttäneitä kriisijohtajia. Perinteisiä kriisijohtamismalleja voidaan luonnehtia kolmella tavalla. Ensinnäkin ne ovat *organisaatiokeskeisiä* (mm. Fink 1986, Coombs 2007). Oleellisia asioita ovat johdon ennakkoon tekemät varautumissuunnitelmat, johdon organisoimat harjoitukset, organisaation ja johdon maine, selviytymistarinat, erityisesti viestinnän valtasuhteet ja kontrolli kriisissä sekä jälkikäteen oppimiskertomusten rakentaminen virheistä. Organisaatiokeskeiset mallit ovat hyvin hierarkkisia, ja korostavat toimivaltasuhteita. Poliisi on ollut perinteisesti tällainen kriisiorganisaatio, jonka arkityötä erilaiset kriisitilanteet ovat. Kriisitilanteessa nämä johdon keskeistä roolia korostavat mallit helposti lamaannuttavat muut toimijat, kun johdolta jäädään odottamaan lupaa toimia (mm. Huhtala & Hakala 2007, 103–104). Jokelan koulusurmista muu toimijat odottivat lähes kuusi tuntia poliisin tiedotustilaisuutta, eikä massiivisesta mediatapahtumasta huolimatta ensimmäisenä päivänä järjestetty juuri lainkaan infotilaisuuksia muille toi-

mijoille (Hakala 2009a). Usein akuutissa kriisissä on toimittu myös ad hoc -periaatteen mukaisesti. Tällöin kriisin johdosta vastuussa olevan organisaation toiminta ja yhteistyö muiden tahojen kanssa on halvaantunut, kun johtovastuussa olevat henkilöt eivät tunne muita toimijoita. Näin kävi muun muassa Aasian tsunamissa UM:n johdolle ja Jokelassa kriisikeskuksen johtajalle. Luottamus kriisitilanteita varten syntyy harjoitusten ja arki- sen yhteistyön kautta (Huhtala & Hakala 2007, 169–171).

Toiseksi perinteiset mallit ovat *byrokraattisia* (Weber 1947; ks. Huhtala & Hakala 2007, 93–116). Oleellisia asioita ovat toimivaltasuhteet, hierarkiat ja erikoistuminen, auktoriteetit, pätevyysedot, muodolliset säännöt, keskittäminen, persoonattomuus, kontrolli sekä oikeiden tietojen korostaminen. Aasian tsunamitutkimus (Huhtala ym. 2005; Huhtala & Hakala 2007) osoitti, että byrokraattinen toimintatapa, jota tuolloin edusti Suomessa erityisesti ulkoasiainministeriö, voi kriisitilanteessa olla tietoinen, laitteinen ja johtajineen pahasti myöhässä. Aktiivinen kansalainen osoitti Aasian tsunamin yhteydessä, että globaali internetverkko yhdessä mobiiliteknikan, ja vuonna 2004 vielä vain tekstiviestien ja blogien, avulla saattoi tarjota toimivan tietopalvelun yli miljoonalle kävijälle sukellus.fi -verkkosivuillaan (Hakala & Seeck 2009). Tähän palveluun ei vielä tuolloin taipunut byrokraattinen ulkoasiainministeriö, joka tukehtui vuoden 2004 lopulla 67000 puhelun tulvaan, josta vain 6000 pääsi läpi.

Kolmanneksi perinteiset kriisijohtamismallit ovat myös *lineaarisia* (mm. Mitroff 1994; Coombs 2007). Tämä tarkoittaa usein kolmivaiheista mallia, johon rakennetaan toimintasuunnitelmat kutakin perättäistä kronologista vaihetta varten: varautuminen > kriisitilanne > kriisin jälkihoito. (ks. Huhtala & Hakala 169–171). Kriisin peräkkäiset vaiheet ovat joissakin malleissa rakennettu useampiportaisiksi (mm. Mitroff 1994), mutta noudattavat samaa ennalta suunniteltua logiikkaa: 1) varoitussignaalien havainnointi, 2) varoitusmerkien systemaattinen analyysi ja kriisien ennaltaehkäisy 3) kriisin tai vahingon tapahtutua sen hallinta 4) kriisistä toipuminen ja paluu arkeen 5) kriisistä oppiminen. Tshernobylin, Aasian tsunamin ja myös Japanin katastrofin yhteydessä on jouduttu toteamaan, että kriisi syveni, koska varoitusmerkkejä ei useilla tahoilla osattu lukea tai niistä ei välitetty.

Useat viimeaikaiset kriisit, kuten koulusurmat Suomessa, Japanin katastrofi sekä Norjan pommi-isku ja joukkomurhat osoittavat, että vaikka eri yhteiskunnissa kuinka on varauduttu erilaisiin kriiseihin, usein kriisi kuitenkin yllättää täydellisesti nekin toimijat, joiden tehtäviin valmiussuunnittelu kuuluu. Matkustajalautan ei pitänyt voida upota Suomenlahdella puolessa tunnissa niin, ettei kukaan sitä ehdi nähdä. Koulusurmat eivät kuuluneet valtionkriisijohtamismallin uhkakuviin ennen Jokelaa. Eikä Norjan poliisi ollut varautunut sinisilmäisen norjalaisen tekemään terrori-iskuun, vaan ulkomaisten islamistiryhmien. Myös Japanin ydinvoimaloita oli IAEA:n raporteissa varoitettu mm. sähköongelmista maanjäristyksen sattuessa. Japanin katastrofin merkit ulkoministeriö tunsii, koska oli myös harjoitellut juuri vastaavaa onnettomuutta. Ulkoasiainministeriö oli oppinut Aasian tsunamin tiedotuskriisistä (Huhtala ym. 2005; Hakala & Seeck 2009) ja avasi Japanin maanjäristyksen ja tsunamin jälkeen heti ensimmäisen vuorokauden aikana Facebookiin ja Twitteriin tilit kansalaisten yhteydenottoja varten.

Ydinvoimalan aiheuttama kriisi ei ole koskaan hetkessä ohi menevä. Kriisistä toipuminen ja paluu arkeen tapahtuvat Tshernobylistä monien sukupolvien jälkeen, jos koskaan.

Japanin katastrofissa ei vielä puolen vuoden jälkeen tiedetä, milloin ydinvoimalat saadaan vakaiksi, jotta edes niiden sulkemista voitaisiin alkaa suunnitella. Suomalaisessa yhteiskuntatieteiden ja kulttuurintutkimuksessa kriisien tutkimus nousi erityisesti esiin Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuuden yhteydessä 1980-luvun lopussa (mm. Kytömäki ym. 1987; Timonen ym. 1987; Timonen 1988; Mörä 1989; ks. Huhtala & Hakala 2007, 41–92). Estonian onnettomuutta on tutkittu sekä median että kriisijohtamisen näkökulmasta (mm. Raittila 1996; Toivonen 2003). Vaikka tutkimuksissa löytyy syy konkreettisiin asioihin, mikä upotti laivan ja mitä media siitä kertoi, syvemmät syyt palautuvat Viron historialliseen tilanteeseen 1990-luvulla. Uudelleen itsenäistyneen valtion nimeä kantavan vapauden laivan uppoaminen juuri Tallinnan ja Tukholman välillä oli symbolisesti suuri katastrofi. Kriiseistä oppiminen on kulttuurinen ja poliittinen prosessi. Venäjällä, lähellä Pietaria, Sosnovy Boriin rakennetaan ainakin neljä uutta voimalaa kuivalle maalle ja viereen valtavia merivesisäiliöitä mahdollisen kriisitilanteen varalta. Uhkakuva räjähtävästä ydinvoimasta Fukushimaa maaliskuussa 2011 on syöpynyt muistoksi tämän sukupolven verkkokalvolle. Myös lineaarisiin malteihin ja varautumissuunnitelmiin uskovat toimivat tämän uhkakuvan varjossa.

Neljänneksi *uhrien tiedontarpeista* nouseva tutkimus on kääntänyt syyskuun 11. iskujen jälkeen kriisijohtamismallit nurinpäin (Hakala & Seeck 2009; Comfort ym. 2004; Comfort & Haase 2007, Pedak 2010; ks. Tikka ym. 2010). New Yorkin terroriiskuja ja hurrikaani Katrinan aiheuttamaa katastrofia tutkinut Louise Comfort on kollegoidensa kanssa korostanut eri organisaatioiden yhteistyötä kriisijohtamisessa. Esimerkiksi New Yorkissa World Trade Centerin pelastusoperaatiossa oli kansainvälisen median lisäksi mukana kaikkiaan 456 julkisen ja kolmannen sektorin organisaatiota tapahtuman jälkeisen kolmen viikon ajan (Comfort & Kapucu 2006, 318). Akuutissa kriisitilanteessa keskusjohtoiset mallit halvaannuttavat ja eri toimijat jäävät odottamaan ohjeita ja käskyjä. Uhrin ja heidän omaisensa joutuvat byrokratian takia odottamaan tietoja ja myös julkista myötätuntoa viranomaisilta. Siksi yhteistoimintatavat ovat osoittautuneet tehokkaimmiksi erilaisissa kriisitilanteissa sekä uhrien pelastamisen, tiedonkulun että median osalta, kuten suomalaisten koulusurmien analyysi osoitti (Hakala & Pedak 2010). Amerikkalaisten ja suomalaisten koulusurmien loppuraporteilla on erilaiset lähestymistavat. Esimerkiksi Virginia Technin raportti (VT 2007) on kirjoitettu 33 uhrin muistoa kunnioittaen. Heidän kuvansa, henkilötietonsa ja elämänsä on nostettu etusivuille. Näin raportti ei unohda, ketkä menettivät elämänsä rikoksen uhrina. Näin myös viranomaiset tekevät uhrin näkyväksi. Suomalaisissa koulusurmien raporteissa (OM 2009; 2010) ei uhreja eikä tekijää mainita nimeltä. Nimettömyys viranomaisten raportissa myös pyyhkii pois uhrien kärsimyksiä ja rikoksen tekijän syyllisyyttä. Nimien julkaisuista Suomessa on aina käyty keskustelua median ja poliisin välillä. Norjan iskuissa poliisi julkaisi menehtyneiden uhrien nimet, ja näin myös media joutuu raportoinnissa kunnioittamaan vainajien muistoa toisin kuin Suomessa, jossa nimettömyys teki heidät näkymättömiksi.

Viimeisimpänä ja ajankohtaisimpana näkökulmana kriiseihin katse siirtyy siis *mediayhteiskuntaan*, jossa kuvat, kriisin symbolit, surun ja vihan viestit alkavat kiertää globaalisti mediasta toiseen (Hakala 2009a; Sumiala & Tikka 2009; Sumiala 2010,

2011). Profeetta Muhammedin pilakuvista syntynyt kohu osoitti, että poliittinen ja uskonnollinen kriisi voi syntyä myös sananvapauden erilaisista tulkinnoista globaalissa mediamaailmassa (Kunelius ym. 2007). 2000-luvun kriiseissä korostuu median läsnäolo kaikkialla. Myös kriisijohdon on mediayhteiskunnassa asetettava toisenlaiseen asentoon suhteessa uhreihin, omaisiin ja mediaan. Mobiilin median aikakaudella kriisin johtokeskukseksi asettuvat johtajan sijaan toisaalta kaikkialla läsnä oleva media, ja toisaalta erityisesti uhri, josta kaikki toimijat – omaiset, vastuussa oleva organisaatio, viranomaiset ja media – ovat kiinnostuneita. Näin yhteiskunnan medialisoitumisen (*mediatization*) (Hjarvard 2008; Lundby 2009; Cottle 2006; Cottle 2008; Couldry 2008; Krotz 2009; Hepp 2011; vrt. Kunelius ym. 2010, 48–76) voi väittää tuoneen kriisit monitieteiseksi tutkimuskohteeksi. Kriisissä yhteiskunta näyttäytyy kaikille paljaimpana. Tämä pakottaa myös kysymään, miksi kaikista kriiseistä ei tule mediakriisejä? Kenen kuolema kiinnostaa mediaa ja kenestä tulee seuraavan kriisin sankari? Globaali mediayhteiskunta verkostoineen on luonut toistuvasti mediaspektaakkeleita terrori-iskuista luonnonkatastrofeihin, ja nostanut näin median yhteiskunnan keskiöön. Näyttää siltä, että muiden on sopeuduttava median aikatauluihin ja logiikkaan (Schultz 2004).

Mediatutkimuksessa kriisit ja spektaakkelit ovat usein 2000-luvulle saakka olleet usein opinnäytetöitä tai kuvailevia tapaustutkimuksia. Suomessa laajemmin kriisejä, mm. Aasian tsunamia, Nokian vesikriisiä ja koulusurmia on tutkittu Helsingin yliopiston erillisissä kriisitutkimushankkeissa (mm. Huhtala ym. 2005; Mörä 2005; Kivikuru 2006; Huhtala & Hakala 2007; Hakala & Seeck 2009; Hakala 2009a; Sumiala & Tikka 2009; Sumiala & Hakala 2010; Tikka, Hakala & Pedak 2010; Pedak 2010). Teoriaa yhteiskunnan medialisoitumisesta on kehittänyt viestintäteoreetikko Winfried Schulz (2004). Kriisitilanteessa medialisaatio (Schultz 2004, ks. myös Sumiala 2010, 112–114; Sumiala & Hakala 2010) tarkoittaa, että media (1) laajentaa inhimillisen kommunikation rajoja, (2) korvaa erilaisia sosiaalisia toimintamuotoja kriisissä, (3) ryhtyy muokkaamaan erilaisia sosiaalisen elämän muotoja sulauttamalla niitä itseensä ja (4) alkaa ohjata muutakin toimintaa. Näin media mukauttaa muut uhrit, muut toimijat ja instituutiot omaan logiikkaansa yhteiskunnallisissa kriiseissä. Tämän vuoksi viranomaisten on pakko tulla median eteen toistamaan tyhjiäkin lauseita, kuten Japanin kohdalla tilanteessa, jossa he eivät tieneet, mitä ydinvoimalassa on oikein tapahtumassa. Median toimintatapoihin vaikuttavat myös muut modernin yhteiskunnan vakiintuneet toimintatavat, globalisaation tuoma jatkuva liike ja median kaupallistuminen.

Organisaatiot joutuvat kriiseissä ottamaan huomioon kaikkialla läsnä olevan median. Nykyään median voi sanoa omineen valtaa aiemmin vaikutusvaltaisilta instituutioilta. Näin yhteiskunnan auktoriteetit, kuten hallitus, koulutusinstituutiot, kirkko ja perhe ja monet muut tahot, ovat tulleet riippuvaiseksi mediasta. Mediatutkija Sonia Livingstonen mukaan, voidaan kysyä, kuinka pitkälti media on anastanut perinteisten auktoriteettien vallan (Livingstone 2009). Tämän medialogiikan mukaisesti eri organisaatiot ovat medialisoituneet, ja kriisitilanteessa lähtevät helposti toimimaan median ehdoilla.

Kaikki kriisit eivät myy

Useat 2000-luvun kriisit ovat osoittaneet, että mediayhteiskunnassa myös kriisin keskus näyttää olevan yhä enemmän toisaalta mediassa ja toisaalta välittömästi tapahtumapaikkakunnalla. Kriisiä ei voi voida johtaa kymmenien ja satojen kilometrien päästä, koska media on siellä, missä tapahtuu (Hakala 2009a; Pedak 2010; Nohrstedt 2011b). Byrokraattisesta toimintatavasta ja viestinnästä seuraa paitsi nopeita päätöksiä ja toimintaa vaativan toiminnan halvaantuminen, myös helposti julkisuus kriisi tietokatkojen vuoksi.

Mobiiliteknologia ja globaali internet haastoivat byrokraattisen organisaation jäykät toimintatavat ensimmäisen kerran vakavasti Aasian tsunamikatastrofissa 2004, jossa yksityiset kansalaiset pystyivät kriisin akuutissa vaiheessa korvaamaan viranomaisviestinnän ja median tsunamin kohdanneille kansalaisille (Hakala & Seeck 2009; ks. myös Uskali 2005). Aasian hyökyaallossa Japani lanseerasi koko tsunami-sanan länsimaiseen mediaan. Silloin se kykeni ensimmäisenä evakuoimaan omat turistinsa Thaimaasta. Silti tsunami pääsi yllättämään jopa ydinvoiman varaan rakennetun maan viranomaiset täysin.

Tsunamin jälkeinen ydinvoimالاonnettomuus Japanissa aiheutti koko japanilaiselle yhteiskunnalle sellaisen vaaratilanteen, että hallitus julisti maahan hätätilan vajaa neljä tuntia maanjäristyksen jälkeen, kun viranomaisille selvisi, että Fukushima ydinvoimalan reaktoreiden jäähdytysjärjestelmä oli vaurioitunut. Tsunami aiheutti Japanissa uhkatilanteen, jossa kaikki edellä kuvatut uhkat realisoituivat hetkessä. Hätätilassa armeijasta kutsuttiin 100 000 sotilasta etsimään kadonneita ja raivaamaan tsunamin täydellisesti tuhoamaa aluetta. Japanin hätätila vellovine vesimassoineen jäi pysyvästi kiertämään globaaliin mediaan. Kriisijohtajien oli tultava julkisuuteen eri puolilla maailmaa.

Suomen viranomaiset puolestaan olivat oppineet edellisestä tsunamista, harjoitelleet ja toimivat nyt luovasti. Japanin tsunamissa ulkoasiainministeriö etsi ja löysi ensimmäisen kerran yhteyden Suomen kansalaisiin katastrofialueella sosiaalisen median avulla. Perustamalla internetin yhteisöpalvelu Facebookiin sivun ja lähettämällä Twitterin kautta pikaviestejä tsunamin tuhoamille alueille jääneille suomalaisille, oli viranomaisen siirtynyt modernin byrokratiasta notkeaan toimintatapaan ja julkisuuteen (Bauman 2002; Kantola 2011) Facebook ja lankapuhelin olivat Japanin maanjäristyksen jälkeen toimivimmat viestintävälineet kriisialueella..

Katastrofissa journalismiakin säätelee sen oma globaalissa maailmassa toimiva logiikka (vrt. Välvirronen 2009, 13–14). Ensinnäkin, koska journalismi myös liiketoimintaa, katastrofiuutinen myy hyvin. Kriiseistä saadaan näyttäviä mediaspektaakkeleita. Japanin tsunamin aiheuttama järkytys, kuvat vesimassoissa vellovista taloista, laivoista, junista ja autoista olivat kuin dramaattinen elokuva nykyajan vedenpaisumuksesta. Toiseksi mediakentän sisäinen kilpailu on kiristynyt (internet, uudet mediat) pakottaa journalismin nopeisiin ratkaisuihin, joissa tietoja ei ehditä tarkistaa. Kiire pakottaa näyttämään ja haastattelemaan ensimmäisiä uhreja (mm. Juntunen 2009) ja välittämään kuvaa lupaa kysymättä (Raittila ym. 2008; Hakala 2009a). Kriisijournalismikin on muuttanut paljon muotoaan historian saatossa (Raittila & Koljonen 2009). Kolmanneksi PR-toimis-

tot tuottavat journalismia. Japanin yhteydessä koko ydinvoimateollisuus heräsi tuottamaan verkkoon aineistoa, ydinvoiman turvallisuudesta. Verkossa leviävät opetusvideot ja animaatiot, jotka kuvaavat mitä Fukushimassa tapahtui, ja miten se ei ole mahdollista muissa ydinvoimaloissa eri puolilla maailmaa. Näin he samalla tulevat myös kertoneeksi koko teollisuusalan hädästä saada julkisuuteen ydinvoimasta tiedottavia aineistoja. Ja neljänneksi kansalaisjournalismi (bloggaajat, verkkoyhteisöt) haastaa perinteisen journalismin. Ydinvoimalakriitikot nousivat blogineen ja verkkosivuineen analysoimaan ydinvoiman tuomaa globaalia uhkaa. Suomessakin television ajankohtaisten keskusteluohjelmien tsunamiasiantuntijaksi nousi tietokirjailija Risto Isomäki (2011), joka oli fiktiivisellä teoksellaan ennustanut megatsunamin aiheuttaman uhan ydinvoimaloille.

Medialisaatio on modernin yhteiskunnan ilmiö. Se edellyttää ennen kaikkea yhteiskunnan modernisoitumista, yksilöllistymistä, kaupungistumista, kaupallistumista, teknologisoitumista ja globalisaatiota (Krotz 2009). Japani on tällainen moderni yhteiskunta. Toisin oli Neuvostoliiton Tshernobyliissa vuonna 1986, jolloin poliittinen johto sai rauhassa maailman vaatimuksilta olla piilossa Kremlin muurien suojassa ja antaa tiedotteita omassa tahdissaan kuukausien päästä. Chilen presidentti otti lokakuussa 2010 kaivosonnettomuudesta pelastetut kaivosmiehet vastaan televisiokameroiden edessä autiomaahan kahdeksi kuukaudeksi rakennetussa maailmankylässä. Se kertoo median vallasta. Japanissa maaliskuussa 2011 jopa keisari Akihito joutui taipumaan medialogiikkaan, astumaan julkisuuteen ja alas katastrofalueille. Mediasta todellakin näyttää tulleen maailman kriisien keskus. Silti – yhteiskuntatieteellisellä kriisitutkimuksella on vielä tehtävää, koska kaikki kriisit eivät mediaa kiinnosta. Eikä kaikkien hätä myy. Miksi?

Viitteet

- 1 Japanin itärannikolla tapahtui 11.3.2011 klo 15:46 Japanin aikaa voimakas maanjäristys, jonka seurauksena valtakunnan sähköverkko kaatui laajalta alueelta. Alueella sijainneet Fukushima Dai-ichin, Fukushima Dai-nin, Onagawan ja Tokain yksitoista ydinvoimalaitosta menivät maanjäristyksessä pikasulkuun. Fukushima Dai-ichilla sähkönsyöttö siirtyi ulkoisen verkon menetyksen myötä laitoksen dieselgeneraattoreille. Maanjäristys ei tämänhetkisen tiedon perusteella aiheuttanut ydinvoimalaitoksille merkittäviä vahinkoja. Tilanne muuttui Fukushima Dai-ichin ydinvoimalaitoksella huolestuttavaksi tunti maanjäristyksen jälkeen, kun maanjäristyksen aiheuttama yli kymmenmetrinen hyökyaalto iski laitospaikalle, tuhosi merivesipumput ja varavoimageneraattorit sekä aiheutti ilmeisesti lisäksi vesivahinkoja sähkönsyöttöön ja hätäjähdytykseen tarvittaville laitteille. Tästä alkoi tapahtumaketju, jonka seurauksena Japanissa tapahtui maailman vakavin ydinvoimalaonnettomuus 25 vuoteen. (Mattila 2011.)
- 2 INES-asteikolla (International Nuclear Event Scale) arvioidaan ydinlaitosten tapahtumia ja -onnettomuuksia. Se on Kansainvälisen Atomienergiajärjestön IAEA:n käyttämä luokitusasteikko, jonka tarkoituksena on yhtenäistää ja systematisoida ydinlaitostapahtumia koskevaa kielenkäyttöä, jotta esim. mediassa voidaan vertailla onnettomuuksina suuruusluokkaa ja niiden vaaraa. Japanin Fukushiman ydinvoimalassa 11. maaliskuuta 2011 tapahtuneen voimakkaan maanjäristyksen seurauksena menetettiin sähköt ja jäähdytysjärjestelmän toiminta lakkasi. Fukushiman ydinvoimalaonnettomuus luokiteltiin ensin 12. maaliskuuta 2011 aikana alustavasti INES-4 -tason paikallisia vaikutuksia aiheuttaneeksi onnettomuudeksi eli laitosonnettomuudeksi. Laitoksessa tapahtuneiden räjähdysten ja ympäristöön levinneen radioaktiivisen säteilyn johdosta Ranskan ydinturvallisuudesta vastaava viranomaisen ASN ehdotti jo 15. maaliskuuta 2011 onnettomuuden luokittelusta asteikon toiseksi korkeimpaan, jo vakavaa ydinonnettomuutta kuvaavaan luokkaan INES 6. IAEA nosti Fukushiman virallisesti vakavimpaan eli INES 7-luokkaan 12.4.2011. Yhtä vakavaksi on luokiteltu myös Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus, joka tapahtui 26.4.1986. (Mattila 2011.)

Kirjallisuus

- Altheide, David (2002) *Creating Fear: News and the Construction of Crisis*. New York: Aldinede Gruyter.
- Appadurai, Arjun (2006) *Fear of Small Numbers. An Essay on the Geography of Anger*. Durham and London: Duke University Press.
- Bauman, Zygmunt (2006). *Liquid Fear*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Zygmund (2002). *Notkea Moderni*. Tampere: Vastapaino.
- Boin, Arjen & 't Hart, Paul & Stern, Eric & Sundelius, Bengt (2005). *The Politics of Crisis Management: Public Leadership Under Pressure*. Cambridge University Press.
- Boltanski, Luc (1999). *Distant Suffering. Morality, Media and Politics*. Cambridge University Press.
- Burnett, John J. (1998). A Strategic Approach to Managing Crises. *Public Relations Review*, 24, (4) 475–488.
- Comfort, Louise K. & Kapucu, Naim (2006). Inter-organizational Coordination in Extreme Events: The World Trade Center Attack, September 11, 2001. *Natural Hazards: Journal of the International Society for the Prevention and Mitigation of Natural Hazards*. 39: 2, 309–327.
- Comfort, Louise K. & Haase, Thomas W. (2006). Communication, Coherence and Collective Action: The Impact of Hurricane Katrina on Communications Infrastructure. *Public Works Management & Policy* 11:1, 1–16.
- Comfort, Louise K.; Ko, Kilkon & Zagorecki, Adam (2004). Coordination in Rapidly Evolving Disaster Response System: The Role of Information. *American Behavioral Science* 48; 295–313.
- Coombs, Timothy (2007). *Ongoing Crises Communication. Planning, managing and Responding*. London: Sage.
- Coombs, Timothy & Holladay Sherry J. (eds. 2010). *The Handbook of Crisis Communication*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Cottle, Simon (2008). *Global Crisis Reporting*. London: Open University Press.
- Cottle, Simon (2006). *Mediatized Conflicts: Understanding Media and Conflicts in the Contemporary World*. London: Open University Press.
- Chouliaraki, Lilie (2006). *The Spectatorship of Suffering*. London: Sage.
- Fink, Steven (1986). *Crisis management. Planning for the inevitable*. New York: American Association of Management.
- Fischer, Henry (2003). The sociology of disaster. Definitions, research questions and measurements. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 21, 91–108.
- Forsberg, Tuomas & Christer Pursiainen (2003). Suomalainen kriisipäättökentekko. Teoksessa Forsberg, Tuomas & Christer Pursiainen & Raimo Lintonen & Pekka Visuri (toim.): *Suomi ja kriisit. Vaaran vuosista terrori-iskuihin*. Helsinki: Gaudeamus, 9–27.
- Fritz, Charles E. (1961). Disasters. Artikkeliteoksessa *Contemporary Social Problems*, Robert K. Merton and Robert A. Nisbet (toim.). New York: Harcourt, 651–694.
- Hakala, Salli (2011). Notkistuva politiikka. Artikkeliteoksessa Anu Kantola (toim.) *Hetken hallitsijat. Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Gaudeamus: Helsinki, 89–114.
- Hakala, Salli & Pedak, Maarit (2010) Kriisin uhrin. Analyysi Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien kriisijohtamisesta. Liite teoksessa Tikka, Minttu; Hakala, Salli & Pedak, Maarit (2010): *Kriisi, SPR ja mediayhteiskunta. Suomen Punaisen Ristin organisoituminen kotimaisissa kriiseissä*. Viestinnän tutkimuskeskus CRC 2/2010. Helsinki: Helsingin yliopisto, 152–160.
- Hakala, Salli (2009a). *Koulusurmat verkostoyhteiskunnassa: Analyysi Jokelan ja Kauhajoen kriisien viestinnästä*. Helsinki: Helsingin yliopisto, CRC/ Viestinnän laitos.
- Hakala, Salli (2009b). Symbolisen johtajuuden kriisi. Koulusurmat ravisuttavat verkostoyhteiskunnassa. *Media & Viestintä* 32: 2, 19–30.
- Hakala, Salli & Seeck, Hannele (2009). Crisis and Web-enabled Agency in Practice: Cases Sukellus.fi and Thairy.net. Teoksessa Kivikuru Ullamaija & Nordin, Lars (toim.) *After the Tsunami*. Göteborg: NordiCom, 171–87.
- Hepp, Andreas (2011). Mediatization, Media Technologies and the 'Moulding Forces' of the Media. The International Communication Association's Virtual Conference 23.5. –10.6.2011. Saatavilla http://www.mediatisiertewelten.de/fileadmin/mediapool/documents/Vortraege_ICA_Virtuelles_Panel/Hepp.pdf (luettu 18.8.2011).

- Hjarvard, Stig (2008). The Mediatization of Society. A Theory of the Media as Agents of Social and Cultural Change. *Nordicom Review*, 29(2), 105–134.
- Huhtala, Hannele & Hakala, Salli (2007). *Kriisi ja viestintä: Yhteiskunnallisten kriisien johtaminen julkisuudessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Huhtala, Hannele; Hakala, Salli; Laakso, Aino & Falck, Annette (2005). *Tiedonkulku ja viestintä Aasian hyökyaaltokatastrofissa*. VNK 7/2005. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Isomäki, Risto (2011). *Sarasvatın hiekkaa*. Tammi.
- Kantola, Anu (2011). Modernin julkisuuden teoria ja käytännöt. Artikkeliteoksessa Anu Kantola (toim.) *Hetken hallitsijat. Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Gaudeamus: Helsinki, 17–41.
- Krotz, Friedrich (2009). Mediatization: A Concept With Which to Grasp Media and Societal Change. Teoksessa Lundby, Knut (toim.) *Mediatization. Concept, changes, consequences*. New York: Peter Lang, 21–40.
- Kunelius, Risto; Noppari, Elina & Reunanen Esa (2010). *Media vallan verkoissa*. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja sarja A 112. Tampereen yliopisto.
- Kunelius, Risto & Eide, Elisabeth & Hahn, Oliver & Schroeder, Roland (toim. 2007). Reading the Mohammed cartoons controversy: an international analysis of press discourses on free speech and political spin. *Nordicom* 1, 2007. Göteborg: Nordicom.
- Kytömäki, Juha; Lehtola, Markku & Paananen, Seppo (1987). *Tshernobylin voimallaonnettomuus radiossa ja televisiossa. Kolme ensimmäistä viikkoa*. Oy Yleisradio ab. Helsinki.
- Liebes, T. (1998). Television's disaster marathons: a danger for democratic processes? Teoksessa Liebes, T. & Curran, J. (toim.) *Media, Ritual and Identity*, s. 71–84. London and New York: Routledge.
- Lindström, Kauri; Nurmi, Johanna; Oksanen, Atte & Räsänen Pekka (2010). Jokelan ja Kauhajoen asukkaiden arvio koulusurmien yhteiskunnallisista syistä. *Sosiologia* 47:4, 270–285.
- Livingstone, Sonia (2009). Foreword: Coming to Terms With 'Mediatization', teoksessa Lundby, Knud (ed.) *Mediatization. Concepts, Changes, Consequences*. New York: Peter Lang, ix–xi.
- Lundby, Knud (2009). Introduction: 'Mediatization' as Key. Johdanto teoksessa Lundby, Knud (toim.) *Mediatization. Concepts, Changes, Consequences*. New York: Peter Lang, 1–18.
- Kreps, Gary A. (1998). Disaster as a systemic event and social catalyst: A clarification of the subject matter. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 13 (3), 255–284.
- Marra, Francis J. (1998). Crisis Communication Plans: Poor Predictors of Excellent Crisis Public Relations. *Public Relations Review* 24 (4): 461–474.
- Mattiila, Riku (2011). Hyökyaalto ylitti uhkakuvat. *Alara* 2/2011, s. 13–15. Säteilyturvakeskus.
- Mitroff, Ian (1994). Crisis Management and Environmentalism: A Natural Fit. *California Management Review* 36 (2): 101–113.
- Mörä, Tuomo (1989): *Konfliktimalli organisaatioiden välisistä suhteista – toimittajat ja viranomaiset Tshernobylin voimallaonnettomuuden jälkeen*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Mörä, Tuomo (2005) *Tsunami suomalaisessa mediassa*. Viestinnän tutkimuskeskus CRC. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Norhstedt, Stig (2011, toim.). Threat Society and the Media. Artikkeliteoksessa Stig Norhstedt (toim.). *Towards the Threat Society?* Göteborg: Nordicom.
- OECD (2011). *Future Global Shocks. Improving Risk Governance*. Saatavilla <http://www.oecd-ilibrary.org/content/book/9789264114586-en;jsessionid=2qkqgcoaoq9hj.delta> (luettu 18.8.2011).
- OM (2010). *Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008*. Tutkintalautakunnan raportti 2010:11. Helsinki: Oikeusministeriö.
- OM (2009). *Jokelan koulusurmat 7.11.2007*. Tutkintalautakunnan raportti 2009:2. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Pearson, Christine M., Roux-Dufort, Christophe, and Clair, Judith (2007). *The International Handbook of Organizational Crisis Management*. New York/London: Sage
- Pearson, Christine M. Clair Judith (1998). Reframing Crisis Management. *Academy of Management Journal*. 23,(1), 59–76.
- Perry, Ronald W. (2007). What Is a Disaster? Artikkeliteoksessa Rodriguez, Havidán; Quarantelli, Enrico L. & Dynes, Russell R. (toim.) (2007). *Handbook of Disaster Research*. Springer: New York.
- Pedak, Maarit (2010). Kunnan uhrilähtöinen kriisiviestintä. Miten kunta auttaa ja viestii yhteiskriisissä. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja*. 4, 2010.

- Quarantelli, Enrico L. (2005). A social science research agenda for the disasters of the 21 st century. Teoksessa Perry, Ronald W. & Quarantelli, Enrico L. (toim.) *What is Disaster? New answers to old questions*. 325–396. Philadelphia: Xlibris.
- Quarantelli, Enrico L. (2006). *Catastrophes are Different from Disasters: Some Implications for Crisis Planning and Managing Drawn from Katrina*. Saatavilla <http://understandingkatrina.ssr.org/Quarantelli/> (luettu 18.8.2011).
- Raittila, Pentti & Koljonen, Kari (2009). Kriisijournalismia ennen ja nyt. *Media & Viestintä* 32: 2, 48–66.
- Raittila, Pentti; Johansson, Katja; Juntunen, Laura; Kangasluoma, Laura; Koljonen, Kari; Kumpu, Ville; Pernu, Ilkka & Välierronen, Jari (2008). *Jokelan koulusurmat mediassa*. Tampereen yliopisto. Journalismin tutkimusyksikkö/Tiedotusopin laitos Sarja A 105/2008.
- Raittila, Pentti (1996). *Uutinen Estonia. Kriisiviestintä ja journalismin etiikka koetuksella*. Tampere: Tampere University Press.
- Rodriguez, Havidán; Quarantelli, Enrico L. & Dynes, Russell R. (toim. 2007). *Handbook of Disaster Research*. Springer: New York.
- Schulz, Winfried (2004). Reconstructing Mediatization as an Analytical Concept. *European Journal of Communication*, 19 (1), 87–101.
- Seeck, Hannele & Lavento Heidi & Hakala Salli: *Kriisijohtaminen ja viestintä. Tapaus Nokian vesikriisi*. ACTA 206, Suomen Kuntaliitto, Helsinki 2008.
- Silván, Sini (2011a). Fukushima käynnisti kriisitoimet Suomessakin. *Alora* 2/2011. Säteilyturvakeskus.
- Smith, Denis (2005). Through a glass darkly. Teoksessa Ronald W. Perry & Enrico L. Quarantelli (toim.) *What is Disaster? New answers to old questions*. Philadelphia: Xlibris, s. 292–307.
- Sumiala, Johanna (2011). Circulating Communities Online: The Case of the Kauhajoki School Shooting. *M/C Journal*, Vol. 14, No. 2 (2011) – 'diaspora'.
- Sumiala, Johanna (2010). *Median rituaalit. Johdatus media-antropologiaan*. Tampere: Vastapaino.
- Sumiala, Johanna (2009) Koulusurmat ja medioidut kuoleman rituaalit. *Kulttuuritutkimu*. 26 (2–3).
- Taylor, Maureen & Perry, Danielle C. (2005) 'Diffusion of Traditional and New Media Tactics in Crisis Communication', *Public Relations Review* 31(2): 209–217.
- Tikka, Minttu & Hakala, Salli & Pedak, Maarit (2010): *Kriisi, SPR ja mediayhteiskunta. Suomen Punaisen Ristin organisoituminen kotimaisissa kriiseissä*. Viestinnän tutkimuskeskus CRC 2/2010. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Timonen, Ilkka (1988). *Suomi ulkomaisessa lehdistössä Tšernobylin voimalaonnettomuuden jälkeen*. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Sarja B 52/1988. Tampereen yliopisto.
- Timonen, Ilkka & Riitta Kallio & Tuomo Mörä (1987). *Tšernobylin voimalaonnettomuus lehdistössä*. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja. Sarja B: 21. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Toivonen, Aaro (2003). Estonian uppoaminen 1994. Teoksessa Forsberg, Tuomas & Christer Pursiainen & Raimo Lintonen & Pekka Visuri (toim.): *Suomi ja kriisit. Vaaran vuosista terrori-iskuihin*. Helsinki: Gaudeamus, 221–240.
- Turner, B.A. (1978). *Man-made disaster*. London: Wykeham.
- Ulmer, Robert R.; Sellnow, Timothy L.; Seeger, Matthew, W. (2007). *Effective Crisis Communication. Moving From Crisis to Opportunity*. London: Sage.
- Uskali, Turo (2005). Artikkelit Tsunami ja internet – kun uutisvälitys siirtyi hetkeksi perinteiseltä medialta harrastelijajournalisteille *Tiedotustutkimus* (28:3) 3/2005, 59–66. Weber, Max (1947/1920). *The Theory of Social and Economic Organization*. London: Routledge & Kegan Paul.
- VNK (2007). *Valtionhallinnon viestintä kriisitilanteissa ja poikkeusoloissa*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 15/2007. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Välierronen, Esa (toim. 2009). *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus.